

ZNAČENJE PRIDJEVA ŽUPNI I ŽUPSKI

Povod za osvrt na značenje ova dva pridjeva pružio mi je kratki pasus u studiji dra Stjepana Babića »Sufiksalna tvorba pridjeva u hrvatskom ili srpskom književnom jeziku«. On doslovce glasi:

» – župni, župski; u krajevima u kojima se upotrebljava župan, –pna, –pno, sonning' od žúpa, ein sonniges Land' (V), govori se župski: župa ‚crkvena pokrajina‘, npr. oko Konjica (po usmenom saopćenju M. P.), u Oriovcu nema župan, a od župa u drugom značenju samo župni (župni dvor)« (Rad 344, str. 177).

U djelu kakvo je Babićevo nije se moglo na široko raspredati o značenju jednoga i drugog pridjeva, pa je tumačenje ostalo šturo i nepotpuno. Stjepan Babić pisao je o tome opširnije u »Jeziku«, XII, 4, 1965, u članku »Jesu li župni i župski sinonimi?« Tu on potpuno razgraničuje značenje obaju ovih pridjeva u smislu kako ću to i ja učiniti, samo ne navodi primjere iz književnih djela.

Razumije se da su oba oblika izvedena od imenice župa, i ne bez prave podloge. U daljoj jezičnoj prošlosti značenje imenice župa bilo je i drugačije i šire, ali se s vremenom mijenjalo tako da se danas čuva kao dvoznačnica koja se može ovako razvrstati:

1. crkvena pokrajina »Pfarr«,
2. a) toponim i b) mikrotoponim.

Zapravo, opće je značenje toponimsko u oba slučaja, samo je prvi općenit, čest i vezan za crkvu, drugi su pravi toponimi. Mislim da nije potrebno objašnjavati pojam crkvene pokrajine iako je u nju uključeno više objekata, a skup pod rednim brojem 2 traži to. Budemo li se držali domaćeg tla, naći ćemo da je župa bila upravna jedinica u našim srednjovjekovnim državama; spominju se tako župe: Vrhbosna, Brod, Lepenica, Neretva, Prača, Lašva, Uskopolje, Vidgošća i dr., a na užem dijelu Hrvatske u inačici županija postojale su neke do kraja austro-ugarske vlasti (Zagrebačka, Križevačka, Riječka i dr.). Ovakve su predmet pro-

šlosti, ali su ostaci pojedinih nadživjeli svoju prvotnu namjenu u uredskoj podjeli i postali toponimi. To je po nekoliko sela ili zaselaka okupljenih obično oko jednog središta, tačnije rečeno, to je kraj (distrikt). Spominjem ih: Župa (kod Prnjavora), Župa (kod Dervente), Župa (kraj Kuršumlije), Župa (kod Kruševca), Župa Velika i Župa Dobrska (U Crnoj Gori), Župa Dubrovačka, Župa (na Pelješcu) i dr.

Pod nazivom Župa nalazi se po jedan mikrotoponim (tj. malo naselje okupljeno na jednom mjestu) kraj Drvara, Knina i u Metohiji.

Smatram opravdanim ovakav mali izlet u prijašnju upravnu podjelu i toponomastiku radi boljeg razumijevanja onog što slijedi.

Pogledajmo sada kako su oba pridjeva protumačena u poznatim rječnicima:

U Akademijinu rječniku (rukopis u Institutu za jezik JAZU) stoji:

župan, župni, župna, adj. koji pripada župi. a) isto što i pokrajinski; vidi 1 župa pod a.

župski, adj. pos. što pripada župi. a) isto što pokrajinski, općinski; vidi 1 župa pod a.

Župski, adj. pos. od 2) Župa pod a., koji pripada Župi.

Pridjeva župni nema u Broz–Ivekovićevu rječniku hrvatskog jezika, a za župski piše:

Župski, što pripada Župi.

župski, adj. što pripada župi, 2. parohiji; Pfarr. parochialis; n. p. župska crkva, isp. Župski.

J. Benešić u Hrvatsko–poljskom rječniku bilježi:

župni. –ā, –ō parafialny, farny, farski
župski, –ā, –ō p župni (p = gledaj, moja napomena).

Slijedeći ovakva tumačenja, jednako nastavlja i Jeronim Šetka u svome specijalističkom rječniku. U njemu stoji:

Župni pr. koji pripada župi, obično u svezi: župna nadarbina (...), crkva (...), misa (...); župni arhiv (...) i sl.

Župski pr. isto što župni

(Hrvatska kršćanska terminologija, III, 1967)

Vuk Karadžić u Srpskom rječniku donosi župan u značenju zemlja, sonnig, apricus; isto je i u Ristić-Kangrginu Rečniku srpsko-hrvatskog i nemačkog jezika. Ni u jedan nisu uneseni oblici župni i župski.

U nekoliko rječnika, poglavito novijih, jasno je izražena razlika među pridjevima župni i župski. Evo takvih:

župn/i, ~ crkva Pfarrkirche f; ~ dvor Pfarrhaus n; ~ ured Pfarramt župski Gau...

(Vinko Esih: Hrvatsko-njemački rječnik) žūpnī adj. di (della) parocchia, parocchi-ale; prisojan; ~ -a zemlja paese solatio žūpski della župa

(Deanović-Jernež: Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik)

žūpnī -ā -ō župni, župnijski: ~ dvor, -ā crkva

žūpski -ā -ō župski

(Janko Jurančić: Srbohrvatsko-slovenski slovar)

Moguće se pozivati na još koje rječnike i ishod će po prilici biti podjednak, tj. u onima starijeg datuma oba će pridjeva biti istovjetna, u novijima je među njima povučena razlika.

Što se tiče upotrebe pridjeva župni i župski u novijoj hrvatskoj književnosti (za srpsku i crnogorsku nemam podatke), lako je utvrditi da je razlikovna služba, osim dva izuzetka, očuvana u cijelosti. To pokazuju slijedeći primjeri: »... na malo župno groblje, gdje mu je ležala u raci mati, ...« (A. Šenoa: Vladimir, 220). »... ne će da mu (Vukasoviću) dozvoli troškova ni za najnužnije popravke na župnom dvoru ...« (V. Novak: Posljednji Stipančići, 1). U kasnoj noći vraćao se župnik u župni stan ... (V. Novak: Vasiljeva ljubav, 15). Nadem ga u sobici nje-govoj, u župnoj crkvi (K. S. Đalski: Svje-ćica na grobu, 11). Pet sati udaralo je na tornju župne crkve ... (J. Leskovar: Sjene ljubavi, 10). Sjeti se najprije župnog dvora ... (J. Leskovar: Katastrofa, 4). Mater ženi- nina ... pohitala u župni i kotarski ured ... (J. Kosor: Crna sila (23)). »... nego će nas zapregnuti u župnom dvoru (J. Pavičić: Knjiga o davnini, 116). »... naziva župnika svetokradicom, jer je ... prodao drva iz žup-

ne zajednice ...« I također: »... neka dođe sutra u župni ured (I. G. Kovačić: Sedam zvonara Majke Marije, 3, 18). Četni štab ... smjestio se kod gospodina župnika u župnom dvoru, ... (J. Hašek: Dobri vojak Švejk, II, 320. preveo Lj. Jonke).

Donekle iznenađuje mali broj potvrda za prid. župski. To su: Primorka, sva u cvjetovima, sa svilenom mahramom, crevljicam u gajtanima, a u kosama župski mač od zlata sa strukom, ... Kosa pletena po župsku s crvenom pečom (I. Vojnović: Maškarate ispod Kuplja, 28, Suton, 60).

Samo je dvaput župski upotrijebljen onda kad se odnosi na crkvenu župu: Za zajedničku obranu grada svi rodovi župski grad, ... (Vladimir Babić: Povijest srednjeg vijeka, 43). Odbornici su listali župske i općinske knjige, ... (I. G. Kovačić: Veliki osvjetnik, 3).

(Samo uzgred spominjem da su se prid. župan u značenju sunčan od hrvatskih književnika poslužili jednom Nazor i Matoš dva puta.)

Nedvosmislena je dakle razlika u značenju pridjeva župni i župski, kako to potvrđuju djela novije hrvatske književnosti i više raznih rječnika. Pridjev župni odnosi se na crkvu, crkvenu pokrajinu te je npr. župni dvor, kuća, crkva, ured, dvorište, zdenac, knjiga, proslava i dr. Prema tome je: župni ured u Župi (tj. crkveni ured), župna crkva na brijegu, ostarjele župne knjige, novi župni zdenac i sl. Pridjev župski pravi je kretik, nastao je od naziva mjesta Župa, te nema ništa s crkvenom pokrajinom. Tako je, recimo, župsko vino = vino iz župe (Kraj Imotskoga, Knina, Kruševca, s Metohije i dr.), župska djevojka = djevojka iz Župe (jednako je etniku Župljanka, Župka, Župska). Itd.

Kako stoji stvar provedbe u praktičnoj upotrebi? Koliko mi je poznato, u većini mjesta Župa tamošnji se svijet ispravno služi s oba pridjeva. No, ni jedno od tih naselja nije veliko po broju stanovnika ili čuvano po čemu drugome utolikoj mjeri da bi nametnulo razlikovanje općoj praksi. Pogledaju li se natpisi crkvenih župa, vidjet će se da ni ovdje stvarnost nije jedinstvena, gotovo vlada podjela po zemljopisnoj crti. U sjevernoj Hrvatskoj i sjevernoj Bosni naj-

češće je »župni«, u južnoj Hrvatskoj, ostaloj Bosni i Hercegovini uglavnom stoji »župski«.

Zaključiti je na kraju iz svega da se leksikografi ne slažu: jedni ne nalaze razliku u značenju župni i župski, drugi je potpuno osjećaju i unose u rječnike, a slično je u službenoj upotrebi po župnim uredima. U ovakvim prilikama presudna je upotreba u lijepoj književnosti. U njoj je razlika ostvarena, i nema dvojbe hoće li se s potpunom sigurnosti upotrijebiti jedan ili drugi pridjev. Razlika je nastala sama od sebe kao posljedica grananja značenja im. župa i treba je se držati kako ne bi dolazilo do pometnje u upotrebi.

Mate Šimundić

SLOŽENICE S RJEČJU AUTO

U Pravopisnom rječniku i u najnovijem Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika zabilježene su mnoge složenice, odnosno polysloženice koje u prvom dijelu imaju riječ »auto«. I u jednom i u drugom rječniku pravi se razlika u značenju riječi »auto« (1. samo, 2. automobil), od čega i zavisi da li ćemo

tu riječ pisati sastavljeno s drugom riječju (npr. autogol, autobiografija, autogram) ili s crticom (npr. auto-garaža, auto-put, auto-kolona). Izuzeci su vrlo rijetki, npr. autodrom, autokar, u kojima su oba dijela složenice svedena na jedan akcent, i to na prvom dijelu.

Prema pravilu riječ »auto-mehaničar« treba pisati kao polysloženicu jer je prvi dio skraćenica od riječi »automobil«. U tom je obliku ona i zabilježena u Pravopisnom rječniku na str. 195. U Rječniku MH (knj. I, str. 103) ona je, međutim, zabilježena u obliku složenice s jednim akcentom na drugom dijelu (automehničar), iako su na prethodnoj strani zabilježene slične polysloženice: auto-servis, auto-put, auto-garaža, auto-kolona, auto-komanda.

Ako bi bila u pitanju tiskarska pogreška, vjerojatno bi bila ispravljena na kraju knjige. Ne može biti ni izuzetak od pravila jer bi u tom slučaju akcent morao biti na prvom dijelu. Stoga se nameće zaključak da je spomenuta riječ pravilno napisana u Pravopisnom rječniku, a pogrešno u Rječniku MH.

Slobodan Kovačević

V I J E S T I

GODIŠNJA SKUPŠTINA HRVATSKOGA FILOLOŠKOG DRUŠTVA

U početku lipnja održana je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu redovna godišnja skupština Hrvatskoga filološkog društva. Čitaoce »Jezika« upoznajemo u osnovnim crtama s radom Društva za vrijeme od posljednjih godinu dana.

Hrvatsko je filološko društvo, kao organizacija u kojoj djeluju znanstveni radnici, teoretičari književnosti, jezikoslovci i ljubitelji hrvatske filologije, i u ovom razdoblju promicalo interes za razvoj filoloških znanosti uopće, razvijalo poštovanje i vodilo brigu za materinsku riječ, kao i za ukupnu kulturu hrvatskoga življa što ju je njegova riječ izrazila. Ono je, nadalje, nastavilo rad na proučavanju jezika i kultura ostalih na-

roda – kao npr. slavenskih, zasebno južno-slavenskih – vodeći računa o važnosti upoznavanja i drugih nacionalnih kultura koje se s hrvatskom nadopunjuju.

Društvo inače djeluje preko nekoliko radnih grupa i sekcija, od kojih su velik ugled postigle u zemlji i u svijetu Sekcija za teoriju književnosti i književnu metodologiju te Zagrebački lingvistički krug. U tim su se sekcijama i ove godine postizali značajni rezultati prijeko potrebni suvremenoj lingvistici i kroz koje su u našu praksu prodirali književnokritički i književno-pedagoški postupci. Nije izostao ni rad još nekih grupa i sekcija: Grupe za međurepubličku suradnju, Grupe za inozemne publikacije, Sekcije za strane jezike, Sekcije za jezičnu kulturu itd.